

MATLAU'İ-İ'TİKÂD

(مطلع الاعتقاد)

Fuzûlî'nin

(ö. 963/1556)

temel akaid ve kelâm konularına dair
Arapça eseri.

Tam adı *Maṭla'u'l-î'tikâd fî ma'rife-ti'l-mebde' ve'l-me'âd* olan kitap dört ana bölümden (rükün) oluşmaktadır. Birinci bölüm bilgi konusuna ayrılmış olup burada ilimle marifet kavramlarının muhtelif tarifleri yapılmış, dinî veya temel bilginin naklî mi aklî mi olduğu konuları üzerinde kısaca durulmuş, bilginin (marifet) çeşitleri ve elde ediliş yöntemlerine bakış yapılmıştır. Bu yöntemler hakkında verilen bilgiler dikkat çekicidir.

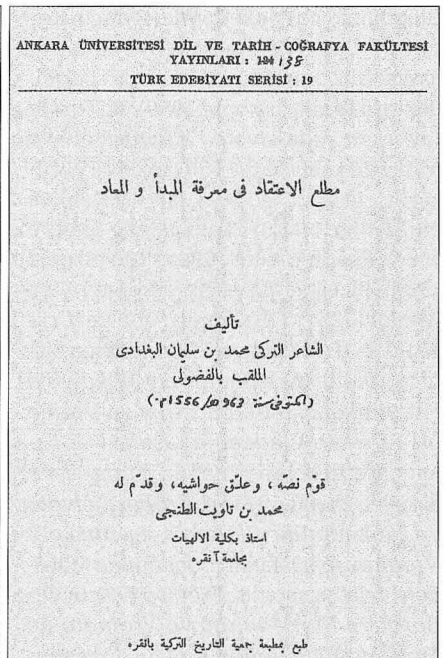
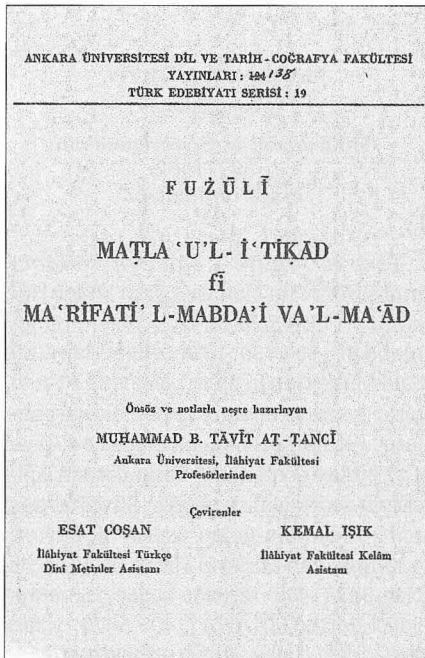
Eserin ikinci bölümü kâinatın (âlem) mahiyeti ve niteliklerinin bilinmesi hakkındadır. Beş alt başlıktan oluşan bölümde önce âlemin gerçek varlığının bulunduğu belirtilerek sofistlere ait aksi görüşün temelsizliğine işaret edilmiş, ardından âlemin temel maddesi veya ilkesine dair aralarında Eflâtun ve Aristo'nun da bulunduğu eski Yunan düşünürlerinin, ayrıca düalistlerin (Seneviyye) telakkileri sıralanmıştır. Daha sonra ay üstü ve ay altı olmak üzere filozoflara, aynlar ve arazlar olmak üzere kelâmcılara göre âlemi oluşturan üniteler ve bunların kadîm veya hâdis oluşu hususları ele alınmıştır. Bölümün âlemin nevilerine ayrılan üçüncü kısmında önce muhakkik ve muallim olan gruplarla bunlara özenen mukallitler, cebir taraftarları ile insanın irade ve ihtiyar sahibi olduğunu benimseyenler, ayrıca inananlar ve inanmayanlar şeklinde bir tasnif yapılmıştır; ardından duyulur âlemle gayb âlemi, bunların birini kabul edip diğerini benimsemeyenler, buna bağlı olarak ortaya çıkan inanç grupları, madde âlemine ait cansızlar, bitki ve hayvan türleri gibi tasniflere gidilmiştir. Dördüncü kısımda nefis (ruh) ve bedenden oluşan insanın iki temel ögesi, beşinci kısımda varlık türleri açısından melek, şeytan ve cin konu edilerek kısa bilgiler verilmiştir.

Allah'ın bilinmesi ve bununla ilgili hususlara ayrılan üçüncü bölümde filozoflara ait, "Birden sadece bir sâdır olur" ilkesi, yine onların âlemin kadîm oluşu telakkisi, vücûb ve imkân kavramları ele alınarak tartışılmış, ardından devir ve teelsülün imkânsızlığına temas edildikten sonra Allah'ın varlığının ispatına geçilmiştir. Müellif bu amaçla hudûs, imkân

ve keşif yöntemlerini zikrederek kısaca anlatmış, Aristo'nun muharrik-i evvel deliline değindikten sonra imkân delili hakkında oldukça ayrıntılı bilgi vermiş ve isbât-ı vâcibin yanında zât-ı ilâhiyyenin mahiyetini bilmenin imkânsızlığını belirtmiştir. Bölümün dördüncü ve beşinci kısımları sıfatlar konusuna ayrılmıştır. Burada zât-sıfat münasebetine temas edildikten sonra Sünnî kelâmında yer alan sıfatlar üzerinde durulmuş ve bazı selbî sıfatlardan söz edilmiştir. "Fiilî sıfatlar" başlığı altında fiillerin cisimden meydana geldiği, Allah cisim olmadığından fiille nitelendirilmeyeceği zikredilip bunun Mu'tezile anlayışıyla paralellik gösterdiği belirtilmiş, kelâm eserlerinde kadere bağlı bir konu olarak "ef'âl-i ibâd" başlığı altında işlenen ve insanın iradî fiillerine ilâhî-beşerî kudretin etkisini tartışan bahse dair kısa bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümün son kısımları hüsün-kubuh, hayır-şer, vücûb alellah konularına ayrılmıştır. Müellif hüsün ve kubhu tanımlayıp Eş'arîler'le Mu'tezile'nin bakış açılarına temas etmiştir. Ayrıca hayır ve şerri İslâm filozoflarına göre tarif ederek "hayr-ı mahz" olan Allah'tan şer sâdır olamayacağını söylemiş, kötü fiillerin oluşumunda ilâhî tesirin bulunup bulunmadığı konusunda Eş'arî ve Mu'tezilî telakkilerini sıralamıştır.

Kitabın dördüncü bölümü, kelâm eserlerinde üç temel ilkenin (usûl-i selâse) ikinci ve üçüncüsünü teşkil eden nübüvvet ve âhiret konularını içermektedir. Önce insanların peygambere olan ihtiyacı meselesi ele alınarak konuya filozoflar açısından yaklaşılmış, ardından insan varlığının organlar, beşerî tabiat ve akıldan oluştuğu, bedeninin esenliğinin tabiatın değil aklın hâkimiyetiyle sağlanacağı örneği topluma uygulanıp insanlık âlemi bedene, toplumlar organlara, şeytan beşerî-hayvanî tabiata, peygamberler de akla denk tutulmuş, sonuç olarak dünyada düzenin sadece peygamberle sağlanabileceği vurgulanmıştır. Nübüvvetin gerekliliği hususunda Allah-insan münasebeti, insan türünün psikolojik ve sosyolojik yapısı açısından da bakış yapılarak deliller sıralanmıştır. Daha sonra peygamberlerin ismeti, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatı ve diğer peygamberlere üstünlüğü konuları ele alınmış, nübüvvet müessesesine karşı yapılabilecek itirazlar sıralanıp bunlara cevap verilmiştir. Kerâmet konusuna yer verilmeyen eserde imâmet meselesine temas edilmiş, burada devlet başkanlığının zarurî bir kurum olduğu belirtilerek Ehl-i sünnet'in, bazı Mu'tezilî grupların, Şîî ekollerinin ve Bâtıniyye'nin imâmet telakkileri kısaca anlatılmıştır.

Maṭla'u'l-î'tikâd'ın ön ve arka kapakları (Ankara 1962)

Dördüncü bölümün son kısımları âhiret meselelerine ayrılmıştır. Müellif, ölüm sonrası ebedî hayatın mevcudiyetini dolaylı sayılabilecek (düne't-tasrîh) akli yaklaşımlarla kanıtlamaya çalışmış ve dikkat çekici deliller ortaya koymuştur. Ardından kabir hayatının nakil ve akıl yoluyla sabit olduğu belirtilmiş, mizan, sırat, hesaba çekilme, cennet ve cehennemin naklele sübût bulunduğu kaydedilmiştir.

Maṭla'u'l-i'tikâd, Sünnî kelâm eserlerine ait plan çerçevesinde kaleme alınmış olup felsefe ile kelâmın birleştirildiği müteahhir döneme ait bir kelâm risâlesi niteliği taşır. Eserde ele alınan konulardan epistemoloji, isbât-ı vâcib, insanlığın nübüvvet müessesesine olan ihtiyacı ve âhiret hayatının mevcudiyetinin fert ve toplum açısından önemi kısmen ayrıntılı biçimde verilmiş, bu arada orijinal fikirler ileri sürülmüştür. Diğer konularda filozoflar, kelâmcılar ve tasavvuf ehline ait telakkiler özet olarak aktarılmış ve hiçbir meselede Mâtürîdîliğe işaret edilmemiştir. Nakledilen görüşler Gazzâlî sonrası kelâm kitaplarından alınmış, özellikle felsefî bahislere ait anlatımlardaki bazı yanlışlar aynen tekrarlanmıştır. Dolayısıyla risâlenin tıpkıbasımını gerçekleştiren Hamit Araslı'nın, eserin incelenmesinden Fuzûlî'nin eski Yunan ve İslâm filozoflarının görüşlerine tam anlamıyla vâkıf bulunduğu yolundaki iddiasına katılmak mümkün değildir (*Maṭla'u'l-i'tikâd*, [nşr. Muhammed b. Tâvî't et-Tancî], neşreden in önsözü, s. X-XI). Kâtib Çelebi de *Maṭla'u'l-i'tikâd*'ı tanıtırken eserde ele alınan itikadî konuların filozoflar ve İmâmîyye Şîasî'na ait görüşler çerçevesinde işlendiğini kaydeder (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1719). Ancak risâlenin imâmet bahsinde (s. 75-77) İslâmî ekollerin devlet başkanlığı hakkındaki telakkilerinin nakledilmesiyle yetinildiği ve herhangi bir görüşe temayül gösterilmediği müşahade edilmektedir. Muhammed Tancî bunun bir takıyye olabileceğini söylemektedir (a.g.e., neşreden in önsözü, s. XII; krş. *İA*, IV, 690; *DİA*, XIII, 242).

Eserin tesbit edilebilen tek nüshası Leningrad Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Köprülü, *AYB*, I [1932], s. 447-448). Oldukça hatalı olan ve müellifin ölümünden otuz-otuz beş yıl sonra istinsah edildiği anlaşılan nüshanın tıpkıbasımını Hamit Araslı gerçekleştirmiştir (Bakü 1958). Muhammed Tancî'nin bir önsözle birlikte müelliften ve müstensihinden kaynaklanan hataların tashih edilmesi ve nakledilen görüşlerin kaynak-

larının genellikle gösterilmesi suretiyle neşre hazırladığı eser Esat Coşan ve Kemal Işık'ın Türkçe tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Ankara 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

Fuzûlî, *Maṭla'u'l-i'tikâd* (nşr. Muhammed b. Tâvî't et-Tancî, trc. Esat Coşan – Kemal Işık), Ankara 1962, ayrıca bk. neşreden in önsözü, s. VIII-XII; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1719; Süleyman Nazif, *Fuzûlî*, İstanbul 1343/1925, s. 39-54; Abdülkadir Karahan, *Fuzulî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul 1949, s. XIV, 126-144; a.mlf., "Fuzûlî", *DİA*, XIII, 242, 245; Metin Yurdagör, "Fuzûlî'nin Matla'u'l-i'tikâd Adlı Eseri ve Akidesi", *Fuzûlî Kitabı: 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri* (haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul 1996, s. 167-173; M. Fuad Köprülü, "Fuzûlî'nin Yeni Eserleri", *AYB*, I (1932), s. 447-448; a.mlf., "Fuzûlî", *İA*, IV, 689-690, 696; Mehmet Ali Yekta Saraç, "Fuzûlî'nin Kelâm'a Dâir Matla'u'l-itikad isimli Eseri ve Önemi", *İlmî Araştırmalar*, II, İstanbul 1996, s. 111-118; Hilmi Yavuz, "Fuzulî, 'Şii' mi İdi?", *Zaman*, İstanbul 18 Haziran 2003, s. 17; a.mlf., "Fuzulî'nin Şii-liği", a.e. (25 Haziran 2003), s. 17.

METİN YURDAGÖR

MATRAKÇI NASUH

(ö. 971/1564)

Osmanlı tarihçisi ve matematikçisi.

Hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Nerede, hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir. Kendisinin bulunduğu matrak oyunu sebebiyle "Matrakçı" (Matraki), bazı kay-

naklarda ise "Silâhşor" unvanıyla anılır. Kendi ifadelerinden babasının adının Abdullâh, dedesinin Karagöz ve ailenin Bosnalı olduğu anlaşılmaktadır (*Cemâlû'l-küttâb*, vr. 1^b). Muhtemelen dedesi veya babası devşirme olan Nasuh küçük yaşta saraya alındı ve II. Bayezid zamanında Enderun'da eğitim gördü. Bu esnada saray hocası Sâî'nin talebesi oldu (Âşık Çelebi, vr. 158^a). *Cemâlû'l-küttâb* ve *kemâlû'l-hussâb* adlı eserini Yavuz Sultan Selim döneminde telife başladı ve ona ithaf etti. O sıralarda iyi bir silâhşor olarak da ün kazandı. Özellikle matrak oyununda akranına üstün olan Nasuh'un (Celâlzâde, vr. 197^b) silâhşorluktaki rakipsizliğini Kanûnî Sultan Süleyman'ın 936'da (1530) verdiği berat da göstermektedir. Bu belgeye göre Hayır Bey'in valiliği sırasında Mısır'a gitmiş, orada bulunan ünlü silâhşorlarla birlikte türlü silâh ve mızrak oyunları yarışmalarına katılmış, efsanevi kahraman Rüstem-i Zâl gibi hamleler yaparak diğer yarışmacıları saf dışı bırakmıştır (*Tuhfetü'l-guzât*, vr. 31^b-42^a). Hayır Bey de Nasuh'a, Mısır'daki silâhşorların kendisine karşı koyamadıklarını itiraf ettiklerini belirten Arapça bir temessük vermiştir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin ünlü İslâm tarihini Arapça'dan Türkçe'ye çevirmeye başlayan Nasuh 936'da (1530) si-

Matrakçı Nasuh'un 936 (1530) yılında Atmeydanı'nda kurduğu yürüyen hisarların tasviri (*Tuhfetü'l-guzât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2206, vr. 33^b-34^a)

